

alkoi uudelleen voimistua. Sanakirjasäätiö ja osakunnat järjestivät yhteisvoimin sananparsien keruukilpailun, joka tuotti säätiölle n. 1.500.000 sananpartta ja samalla joukon uusia avustajia. Osakunnissa virinnee harrastuksen yhteyteen kuuluu myös se, että Kotiseutulehti — nykyisin Kotiseutuliiton julkaisu — alkoi ilmestyä uudelleen v. 1929. Kun Kansanrunousarkisto ja Sanakirjasäätiö lähettivät sen vuosikertoja lahjaksi parhaille kerääjilleen, siitä tuli jälleen kerääjäkunnan ja keskusarkistojen välinen yhteydenpitäjä.

Kotiseuduntutkimus tosin käsitti periaatteessa tehtäviä luonnonhavainnoista ja -suojelusta kotiseudun historian tutkimiseen, mutta koko tällä alalla toimi vain Boldtin oma yhdistys, Lohjan kotiseutututkimuksen ystävät, muiden toi-

mina sen sijaan kohdistui enemmän historiallis-kansatieteellisiin tehtäviin. Ensi sijalla järjestöjen työmuodoissa oli museotyö. Luonnonsuojelu ja -tutkimus jäi Suomessa vähemmälle huomiolle kuin kaupunkilaistumisessa pitemmälle ehtineissä maissa. Järjestöjen pääasiallisista toimintamuodoista ja kotipaikoista on taulukkoon koottu selvitys liitteenä. Suomen kotiseuduntutkimuksen tärkeimpiä alueita ovat olleet Länsi-Suomi ja Etelä-Karjala. Teoksen liitteenä on edellä mainittujen lisäksi luettelo sarjassa »Lisiä Lohjan pitäjänkertomukseen» ilmestyneistä julkaisuista, Kotiseudun ja Hemybygdenin sisällöstä ja tilaajista, paikallismuseoista v:lta 1920 ja »Kotiseuduntutkimuksen oppaan» sisällöstä. Mainitut taulukot ja nimihakemisto auttavat kirjan käyttöä hakuteoksena.

OSMO NIKANNE

Traditionaalista lingvistiikkaa

WOLFGANG STEINITZ *Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus*. 2., mit einem Anhang und Wortregistern erweiterte Auflage. Akademie-Verlag. Berlin 1964. 176 s.

Kielitieteellisen teoksen ilmestyminen toisena, olennaisesti muuttamattomana painoksena on harvinainen tapaus suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen alalla. Asia on aiheellista todeta Viritäjänkin palstoilla, etenkin kun kirjan 1. painos, joka ilmestyi 1944, jäi aikanaan esittelemättä lehtemme lukijapiirille. Suomalainen kannanotto rajoitui ERKKI ITKOSEN — tosin varsin seikkaperäiseen — artikkeliin »Zur Frage nach der Entwicklung des Vokalismus der ersten Silbe in den finnisch-ugrischen Sprachen, insbesondere im mordwinischen» (FUF XXIX s. 222—337). Omia kannanottoja sisältävä Itkosen artikkeli on miltei yhtä pitkä kuin Steinitzin kirjan varsinainen tekstiosa,

mistä jo voidaan päätellä, että näiden tutkijain käsitykset teoksen ilmestyessä poikkesivat jyrkästi toisistaan.

Niiden 20 vuoden kuluessa, jotka jäävät Steinitzin teoksen 1. ja 2. painoksen ilmestymisvuoden väliin, on valmistunut useita suhteellisen laajojakin tutkimuksia suom.-ugril. kielten vokaaliston alalta. Sellaisia ovat julkaiseet mm. E. Itkonen (mordva, tšeremissi, permiläiset kielet), V. Lytkin (syryjäni) ja S. itse (obinugril. kielet). Toisen painoksen esipuheessa Steinitz myöntääkin, että teos vaatisi »perusteellisen uusinnan», mutta toteaa samalla, että eräiden muiden tehtävien vuoksi hän ei ole vielä ehtinyt ryhtyä tähän aikaan vaativaan työhön.

Uuden painoksen ottaminen muutta-

mattomana viittaa kuitenkin siihen, että Steinitz hyväksyy jatkuvasti ainakin keskeiset opinkappaleensa. Samaan suuntaan viittaa 2. painokseen otettu lisäys (s. 142—151), joka pääosiltaan on omien teorioiden puolustusta ja aikaisempien arvostelijoiden, erityisesti Erkki Itkosen, kannanottojen torjuntaa.

Esiteltävänä olevassa teoksessaan Steinitz rajoittuu ensimmäisen tavun vokaalilistoon. Keskeiseksi kohoaa tällöin kysymys, koska suom.-ugril. kantakielessä ollut sekä lyhyitä että pitkiä vokaaleja vai ainoastaan lyhyitä. Aikaisemmin on yleensä asetettu edellisen vaihtoehdon kannalle ja katsottu, että vanhaa kantaa edustavat ne kielet, etupäässä itämerensuomi ja unkari, jotka vieläkin tekevät selvän eron lyhyen ja pitkän kvantiteetin välillä (esim. sm. *kulua* — *kuulua*, *tuli* — *tuuli*, *veri* — *vieri*, aik. *veeri*; unk. *láp* 'kirjansivu, levy, lehti' — *láp* 'suo, räme', *mez* 'verho, peite' — *méz* 'hunaja, mesi'). Vanhoissa yhteisissä sanoissa eivät kvantiteettisuhteet kuitenkaan ole identtisiä, vaan itämerensuomen lyhyttä vokaalia saattaa unkarissa vastata pitkä ja päinvastoin. Kun tällaisia tapauksia on koko määrästä yli puolet, S. katsoo, ettei ims:n ja unkarin kvantiteettisuhteita voida selittää suom.-ugril. kantakielestä lähtien. Ims. kielten pitkät vokaalit eivät S:n mukaan palautuisi kantasuomalaista aikaa kauemmaksi, ja ne olisivat syntyneet osaksi supistumatietä, osaksi balttilaisen kielimuodon vaikutuksesta; unkarin pitkät vokaalit olisivat peräisin vasta unkarin kielen erikoiskehityksen ajalta ja olisivat syntyneet osaksi diftongien »oikenemisestä» ja loppuheiton johdosta (sijaispidentymä), osaksi turkin-sukuisten kielten vaikutuksesta. Selitystä heikentää kuitenkin se, että unkarissa vokaali ei ole aina pidentynyt loppuheitotapauksissa; toisaalta kylläkin esim. *ház* (< *kota*), mutta toisaalta *hal* (< *kala*), ei siis *hál*. Steinitz myöntää itsekkin, että unkarin kielen kvantiteettisuhteisiin jää vielä paljon selitystä kaipaavaa.

Kun Steinitz lähtee siitä, että kvanti-

teettierot ensimmä. tavussa ovat myöhäsyntyisiä, hän ei voi pitää enempää ims. kieliä kuin unkaria kuin vanhaa kantaa kuvastavana. Hänen arkaistiset »avainkielensä» ovat ostjaki ja tšeremissi, tarkemmin sanoen Vahin murre ostjakin puolella ja vuoritšeremissi. Kuinka keskeinen sija näillä kielillä, eritoten edellisellä on, ilmenee siitä, että suom.-ugril. kantakielen vokaalisto on S:n mukaan periytynyt muutoksitta mainittuun ostjakin murteeseen. Ostjakille ominaista vokaalivaihtelua (esim. *kat* 'kota' ~ *kutəm* 'kotani') S. pitää niin ikään suomalais-ugrilaisena; Vahin murre olisi myös tässä tapauksessa säilyttänyt uskollisesti kantakielen perinnön. Suom.-ugril. kantakielen vokaalit ja niiden jatkajat nykyään elävissä kielissä on esitetty yhdelle aukeamalle (s. 12—13) sijoitettussa taulukossa, vokaalivaihtelu on saanut sijansa omassa taulukossaan (s. 20). Täysvokaaleja olisi suom.-ugril. kantakielessä ollut 8 (*a, ä, ɔ, o, e, u, i, i*), redusoituneita vokaaleja 3 (*ö, ő, ě*), erilaisia vaihtelusuhteita (esim. *a* ~ *o*, *a* ~ *u*, *ä* ~ *e*, *ä* ~ *i*) 9, ja kuten sanottu edustus nykyisessä Vahin murteessa olisi tarkalleen sama kuin tuhansien vuosien takaisessa kantakielessä.

Tässä kohden lukijan usko asetetaan koetukselle. Voisiko olla tosiaan mahdollista, että harvalukuisen, alueellisesti hajanaisen ja kielellisesti epäyhtenäisen kansansirpaleen yksi ryhmä olisi säilyttänyt kielensä vokaalistoltaan vähääkään muuttumatta tuhansia vuosia? On huomattava, että ostjakin muut murteet poikkeavat vokaalistoltaan jyrkästi (Steinitz: tiefgehend) Vahin murteesta. Kokonaisuudessaan ostjaki siis ei ole arkaistinen kielimuoto. Nykyisissä suom.-ugril. kielissä vallitsevien kirjaviiden vokaalisuhteiden selittäminen erilaisista asteyleistyksistä johtuvaksi ei myöskään tunnu vakuuttavalta. Esimerkkinä mainittakoon, että unkarin *hál* 'yöpyä' ja sen etymologisten vastineiden vogulin *kül-* ja votjakin *kelj-* erilainen vokaaliedustus perustuisi S:n mukaan aikaisem-

paan $a \sim u \sim i$ vaihteluun, joka esiintyy nykyäänkin elävänä ostjakkilaisessa Surgutin murteessa. Asteyleistykset ovat tietenkin mahdollisia, mutta jos niitä sovelletaan kaavamaisesti äänneilmiöitä selitettäessä joudutaan helposti näennäisratkaisuihin. Steinitz on kyllä huomannut menetelmän heikkoudet, kuten käy ilmi hänen aikaisempaan tutkimukseen kohdistamastaan kritiikistä, mutta nähdäkseni hän ei ole itsekään pystynyt täysin vastustamaan sen houkutuksia.

Suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalista tarkasteltaessa herättää huomiota, että Steinitzin mukaan on ollut kolme erilaista o -äännettä: avoin $/o/$, tavallinen $/o/$ ja redusoitunut $/\delta/$. Kun siihen olisivat näiden lisäksi kuuluneet myös a ja u , tulee kysyneeksi, ovatko nuo kolmenlaiset o :t olleet todellakin eri äännteitä, foneemeja. Sellaiset äännökset kuin *sata* ja *sota* voidaan pitää helposti erillään, mutta olisivatko tuohon väliin mahtuneet vielä merkitykseltään näistä ja toisistaan poikkeavat *sota* ja *söta* tai edes jompikumpi?

Käsiteltyään kantakielen vokaalit jokaisen erikseen Steinitz siirtyy tarkastelemaan yksityisten kielten vokaaliston historiaa seuraavassa järjestyksessä: ostjakkii, voguli, unkari, tšeremissi, mordva, lappi, itämerensuomi, permiläiset kielet. Pääotsikon jäljessä oleva sana *Skizzen* osoittaa, että esitykset ovat laadultaan alustavia. Kun tekstiä on vajaat 70 sivua, vaikka se onkin äärimmäisen tiivistettyä, on selvää, että tekijän on täytynyt keskittyä pääasioihin. Tekijää askarrutta-

neet kysymykset ovat vaatineet ratkaisua ja tulosten saattamista jatkuvan tutkimuksen ulottuville. Teoksensa lopussa S. käsittelee lyhyesti samojedilaiskielten, venäjän ja eräiden Venäjällä asuvien turkinsukuisten kielten vokaalista (s. 131—141).

Steinitzin valitsema aihe, suomalais-ugrilaisen vokaaliston historia, on vaikea ja vaativa. Vaikea se on siksi, että eri kielille yhteistä sanastoa on säilynyt tuiki vähän, joten päätelmät on tehtävä niukan, suorastaan riittämättömän aineiston varassa. Erilaisiin kannanottoihin on näin muodoin runsaasti mahdollisuuksia. Vaativa on tehtävä ollut lähinnä siksi, että se on edellyttänyt syvälistä perehtymistä toisistaan suuresti poikkeaviin kieliin. On syytä myös korostaa, että työ on tehty jo yli 20 vuotta sitten, jolloin sanakirjojen määrä oli nykyistä paljon vähäisempi ja leksikaalinen aines oli suureksi osaksi koottava äännehistoriallisista tutkimuksista. Ko koamalla tämän aineksen ja ryhmittämällä sen etymologisesti S. on tehnyt vastaisellekin tutkimukselle arvokkaan palveluksen.

Erittäin toivottavaa olisi, että prof. Steinitz saisi lähivuosina tilaisuuden toimittaa teoksestaan vielä uuden painoksen, jossa uudet tutkimustulokset olisi otettu huomioon. Tällainen käsikirja olisi tarpeellinen sekä tieteen harjoittamiseen että opetustyön kannalta, sillä aikaisemmissa yleisesityksissä on vokaalisto jäänyt toisarvoiseen asemaan.

VEIKKO RUOPPILA